

HAARLEM MONUMENTAAL

Walse kerk (12), de oudste kerk van Haarlem, gebouwd in 1348. Voor de reformatie was dit een katholieke kerk met de naam Begijnhofkapel. De kerk is alleen tijdens de jaarlijkse Open Monumentendagen geopend voor publiek.

Ga voor de kerk rechts, via het **Begijnhof** en de **Kalversteeg** naar het **Goudsmidspleintje**. Hier is ook de voormalige Goudsmidskamer te vinden. Het pand werd vanaf 1612 gehuurd door het goudsmidsgilde. De historische functie is nog te herkennen aan de gouden beker op de gevelsteen van het pand, die de beker van Sint Eloy voorstelt, de beschermheilige van het gilde. Na de reformatie is er ook lange tijd een schuilkerk gevestigd geweest. Hoewel er al eerder Joodse bewoners in Haarlem geweest zullen zijn, vinden we in de archieven pas in de 18de eeuw voor het eerst tekenen van een permanente vestiging. In 1765 werd het pand Goudsmidsplein 6 aangekocht en als synagoge ingericht. Momenteel is dit een woonhuis.

U loopt verder over het Goudsmidspleintje, via het **Donkere Begijnhof**, welke uitkomt op de **Jansstraat**. Aan uw rechterhand passeert u de St. Josephkerk. Recht voor u op de **Jansstraat** staat de Janskerk met aangrenzend het klooster, gebouwd in de periode 1310-1318. Tot 1625 vormden de kerk en het klooster de Haarlemse zetel van de Commanderie van Sint Jan, die in 1310 werd gesticht. De Janskerk kwam na de reformatie in 1587 in handen van de stad en werd bestemd voor de nieuwe, protestantse eredienst. Die functie hield de kerk tot 1930. Toen wilde de Diaconie van de Hervormde Gemeente de kerk slopen om er bejaardenwoningen voor in de plaats te zetten. De gemeente Haarlem greep in. De kerk werd aangekocht en gerestaureerd, waarna het stadsarchief er werd gevestigd. Na opnieuw een verbouwing doet het pand sinds 2007 dienst als publiekscentrum van het **Noord-Hollands Archief (13)**.

U gaat nu linksaf de **Jansstraat** in. Aan de linkerkant van de straat vindt u op nummer 71 een onderdeel van de **rechtbank van Noord-Holland (14)**. Het gebouw van architect W.C. Metzelaer is speciaal voor deze functie gebouwd in 1889-1890.

16

Vervolg uw weg richting **Grote Markt** en sla rechtsaf richting het standbeeld van Laurens Janszoon Coster. De Haarlemmers noemen Laurens Janszoon Coster als uitvinder van de boekdrukkunst. Rechts op de hoek **Grote Markt / Smedestraat** staat de **Hoofdwacht (15)**. Sporen in het metselwerk in de zijgevel van het pand wijzen er op dat dit één van Haarlems oudste gebouwen is. De Hoofdwacht werd gebouwd in de 13e eeuw. De locatie heeft tot ca.

Routekaart

1350 dienst gedaan als stadhuis. De huidige naam van het pand is te danken aan de schutterij die het gebouw na 1755 inrichtte als Hoofdwacht. Tegenover de Hoofdwacht bovenin de Grote of St. Bavokerk ziet u onderaan de toren een klein wachthuisje. Op deze lage zolder hielden stadswachten de wacht. Vermoed wordt dat de Hoofdwacht als punt van veiligheid een link had met dit wachthuisje. Wanneer bij brand in de stad vanuit het wachthuisje met de rode vlag werd gewaaid, kwamen stadswachten in de Hoofdwacht in actie. Het wachthuisje op de Grote of St. Bavokerk heeft nog tot 1914 dienst gedaan.

De **Grote of St. Bavokerk (16)** is Haarlems grootste kerk. Hier is op de plaats van een in de 14e eeuw grotendeels afgebranderde kleinere kerk in 1479 de Grote of St. Bavokerk gebouwd. Wat deze kerk bijzonder maakt is dat hij zonder heipalen in de grond gebouwd is. Haarlem werd gesticht op een strandwal, waardoor de bodem uit zand bestaat en er geen enkele heipaal nodig is voor de bouw van de kerk.

Vroeger sierden beelden de kerk, maar veel van deze pracht is verloren gegaan tijdens de Beeldenstorm (1566), waarna de kerk in het bezit kwam van de hervormde gemeente. De Grote of St. Bavokerk wordt ook wel 'Jan met de hoge schouders' genoemd, de toren is namelijk aan de kleine kant in verhouding met de rest van het gebouw. In de kerk zijn de grafstenen van Frans Hals en Pieter Teyler te bezichtigen, evenals het beroemde Christian Müllerorgel (zie coverfoto).

Op dit grootste orgel ter wereld heeft Mozart als 10-jarige jongen nog gespeeld. Hij was in Haarlem met zijn vader, een beroemd vioolleraar, die bij drukkerij Johan Enschedé zijn eigen vioolmethode in boekvorm in ontvangst kwam nemen. Drukkerij Johan Enschedé was in die tijd de enige drukkerij die muziekscript kon drukken.

17

Loopt u verder langs de kerk, dan ziet u links de **Vleeshal (17)**, Grote Markt 18, herkenbaar aan de trapgevel met opvallende ornamenten. Omdat de stadsbevolking toenam en daarmee ook de vraag naar vlees, had de stad behoefte aan een vleeshal. Het stadsbestuur gaf stadsbouwmeester Lieven de Key in de 17e eeuw opdracht een rijk gedecoreerd gebouw te ontwerpen en gebruik te maken van de mooiste materialen. Hij gebruikte voor dit pand natuursteen dat vanuit het buitenland moest komen en fleurde het geheel op met schapen- en ossenkoppen. Deze ornamenten verwijzen naar de oorspronkelijke functie van het pand. De Vleeshal werd voornamelijk gebruikt voor het verhandelen van vlees.

U bent nu bij het eindpunt van deze wandeling.

Colofon

Productie en redactie: Haarlem Marketing - haarlem.nl
Grafische ontwerp: Studio Naskin - naskin.nl
VVV Haarlem is onderdeel van Haarlem Marketing
(wijzigingen voorbehouden, februari 2016)

Volg ons op: /Haarlemmarketing @CMHaarlem

EEN WANDELING LANGS MONUMENTEN

De historische binnenstad van Haarlem beschikt over een schatkamer aan bijzondere monumenten. Ontdek door middel van deze wandeling 'Haarlem Monumentaal' de vele interessante, mooie en verrassende monumenten die de stad kenmerken. Deze route start op de Grote Markt en duurt circa 1,5 uur.

De Grote Markt, vroeger 't Sant genoemd, is het oude stadshart van Haarlem. Door velen wordt gesproken van het mooiste plein van Nederland. Het aanzien en karakter van deze plaats worden in grote mate bepaald door de historische gebouwen. In de 13e en 14e eeuw was het plein nog groter van omvang, doordat er aan de zuidzijde nog geen bebouwing stond. Op 't Sant stond destijds een galg, werden ridderspelen gehouden en handelswaren verkocht.

Op de Grote Markt met uw rug naar de Grote of St. Bavokerk ziet u het huidige stadhuis (1) van Haarlem. Op deze plaats stond allereerst het jachtslot voor de Graven van Holland. Graaf Floris V gebruikte dit jachtslot als woonhuis wanneer hij naar Haarlem kwam om belastinggelden te innen. Zijn zoon Willem II koos Den Haag als vaste woonplaats, waarna hij de resten van het slot aan de stad schonk. Het houten gebouw werd in de 14e eeuw grotendeels verwoest door een stadsbrand.

Na de herbouw is het complex als stadhuis in gebruik genomen. Uit die periode dateert het huidige gebouw met de beroemde Gravenzaal, tegenwoordig voornamelijk in gebruik als trouwzaal. In dezelfde tijd werd de Vierschaar gebouwd, herkenbaar aan de vier zuilen aan de rechtervoorzijde van het gebouw. Hier is de VVV gevestigd. Vóór deze Vierschaar stond het schavot waar recht werd gesproken, dit is nog terug te zien in het beeldhouwwerk van Vrouwe Justitia in de gevel. In de afgelopen eeuwen zijn er nog diverse verbouwingen geweest.

U loopt links van het stadhuis de **Koningstraat** in. Halverwege deze straat ziet u aan uw linkerhand op nummer 37 een in 1900 gebouwd winkelpand met **voormalige bakkerij (2)**. Op de steen boven het etalageraam vindt u een beeldhouwwerk van een bakkersfiguur.

Steek de **Gedempte Oude Gracht** over en loop de **Gierstraat** in. Links op de hoek van de **Gierstraat** op nummer 3 is **Drogisterij A.J. van der Pigge (3)** gevestigd, te herkennen aan de traditionele gaper boven de entree. Deze drogisterij verkoopt het eeuwenoude middel dat alle kwalen heelt, Haarlemmerolie. Alleen al vanwege het interieur (uit 1849) is Van der Pigge zeker een bezoek waard.

Loop verder de **Gierstraat** in en neem de eerste straat rechts. Via de **Breestraat** wandelt u naar het punt waarnaar de wijk 'de Vijfhoek' genoemd is, een pleintje waar vijf straten bij elkaar komen. Ga links over het plein de **Lange Raamstraat** in. U loopt naar het **Nieuwe Kerksplein**. Op dit plein staat de eerste nieuw gebouwde Protestantse kerk van Haarlem, de **Nieuwe Kerk (4)**. De kerk kenmerkt zich door de opvallende toren in Renaissance stijl, tussen 1613 en 1616 gebouwd door de Vlaamse stadsbouwmeester Lieven de Key.

Op de plek van de kerk stond vroeger het Sint Annaklooster met de Annakapel, waar de toren tegenaan werd gebouwd. De kapel werd in 1645 vervangen door het door Jacob van Campen ontworpen kerkgebouw. Kerk en toren vormen een bijzondere fusie van twee totaal verschillende bouwstijlen.

Loop langs de Nieuwe Kerk en neem de eerste straat links, de **Korte Houtstraat**. Dankzij de groene vingers van de bewoners is dit een van de groenste straatjes van Haarlem. Sla aan het einde linksaf. U komt nu in de **Grote Houtstraat**. Loop een klein stukje door deze bekendste winkelstraat van Haarlem, tot u rechtsaf kunt slaan, de **Cornelissteeg** in. Aan het einde van de **Cornelissteeg** slaat u weer rechtsaf het **Klein Heiligland** in. U loopt nu langs de achterzijde van het wereldberoemde Frans Hals Museum. Dit gebouw deed in vroeger tijden dienst als oudemannenhuis en later als weeshuis. Het Frans Hals Museum is genoemd naar de belangrijkste Haarlemse schilder uit de Gouden Eeuw, Frans Hals. Behalve zijn schuttersstukken zijn er in dit museum nog veel meer kunstschaten uit de Gouden Eeuw te zien.

Wandel linksaf de **Gasthuisvest** op en neem de eerste straat links, het **Groot Heiligland**. U komt nu, bij nummer 62, aan de voorzijde van het **Frans Hals Museum (5)**. Rechts ziet u een aantal gevels van voormalige proveniershuisjes die behoorden tot het St. Elisabeth's of Grote Gasthuis.

U loopt het **Groot Heiligland** uit en slaat rechtsaf de **Gedempte Oude Gracht** op. Steek over en neem de eerste straat links, de **Kleine Houtstraat**. U wandelt deze winkelstraat uit en komt bij een plek waar vier straten elkaar kruisen. Op de hoek, **Lange Veerstraat / Korte Veerstraat**, ziet u aan uw rechterzijde het **eerste winkelhuis (6)** in Haarlem dat in 1899 is gebouwd in opdracht van V&D. Op de gevel is te lezen welke waren in dit eerste echte warenhuis verkocht werden, o.a. fournituren, mantels en kinderconfectie. Wanneer u rechtdoor de **Lange Veerstraat** uitloopt, komt u op een 'plein' waarbij u tussen de bomen door een prachtig zicht heeft op de Grote of St. Bavokerk. U vervolgt de wandeling door rechtsaf de **Damstraat** in te lopen. Aan het einde van deze straat, op de hoek **Damstraat / Spaarne** staat links de Waag (Damstraat 29).

De Waag (7) is rond 1598 gebouwd onder leiding van stadsarchitect Lieven de Key, naar het ontwerp van de schilders Cornelis Cornelisz en Willem Thybaut. Tot 1915 heeft het dienst gedaan als waag, een locatie waar goederen gewogen werden. Afhankelijk van het soort en gewicht van de ingebrachte goederen werd door het stadsbestuur belasting geheven. Het gebouw in Renaissancestijl heeft twee bijna identieke gevels van Naamse steen, kalksteen gewonnen in de Belgische provincie Namen. Kenmerkend voor het gebouw zijn de rondboog- en kruisvensters. De overheidsfunctie van dit gebouw werd aangeduid door het wapen van Holland aan de Damstraatzijde en het wapen van Haarlem aan de Spaarnezijde.

Vervolg uw wandeling door linksaf langs het **Spaarne** te lopen. Op Spaarne 16 ziet u **Teylers Museum (8)**. Dit oudste museum van Nederland, gebouwd in 1784, heeft het geheel van gebouwen en collecties te danken aan de erfenis van koopman en bankier Pieter Teyler van der Hulst. Als man van de Verlichting liet hij zijn geld na ter bevordering van kunst en wetenschap. Vóór zijn voormalige woonhuis een museum werd, was het een plek waar wetenschappers kwamen voor onderzoek. In sfeervolle historische vitrines, uitsluitend door daglicht verlicht, ziet u voorwerpen als mineralen, fossielen, schilderijen, natuurkundige instrumenten, munten en penningen.

U ziet rechts (schuin) voor u de witte '**Gravestenenbrug (9)**'. Als u langs deze ophaalbrug naar de overkant van het water kijkt, ziet u twee monumentale panden met authentieke trapgevels, gebouwd omstreeks 1630.

In de panden daarachter was al sinds ongeveer 1550 bierbrouwerij '**De Olyphant (10)**' gevestigd. Eeuwenlang was Haarlem één van de grootste bierbrouwersteden van Nederland. Beroemd is het Haarlems Jopenbier, dat sinds 1994 weer wordt gebrouwen volgens oud recept dat gevonden is in de stadsarchieven. In de zijgevel van het pand De Olyphant, aan de **Wijdesteeg**, is een gevelsteen ingemetseld met de afbeelding van een olifant.

Loop verder langs het **Spaarne** tot voorbij de **Bakenessergracht** en sla linksaf de **Bakenesserstraat** in. Halverwege staat aan uw linkerhand de **Bakenesserkerk (11)**, die oorspronkelijk een grafelijke kapel was gewijd aan Maria. Sla direct na de kerk linksaf de **Vrouwestraat** in. U komt dan aan de westzijde van de kerk. De in 1972 gerestaureerde toren van de kerk heeft veel weg van de huidige toren van de Grote of St. Bavokerk, die op de Grote Markt staat. Tijdens de bouw van die toren bleek het materiaal te zwaar, waardoor het in de kerk begon te kraken en een pilaar scheef trok. De toren werd op advies van een Vlaamse deskundige afgebroken en vervangen door de nieuwe, lichtere toren van hout bekleed met lood. De brokstukken van de natuurstenen toren werden gebruikt om het kerkhof bij de Grote of St. Bavokerk op te hogen. Van de grotere stukken werd omstreeks 1550 een toren aan de oude Bakenesserkerk gebouwd.

Vervolg uw route door de **Vrouwestraat** en sla aan het einde rechtsaf, de **Bakenessergracht** op. Hier loopt u door tot aan de **Begijnbrug**. Kijk op de brug even om u heen en geniet van het idyllische uitzicht. Over de brug gaat u direct rechtsaf, waardoor u aan de andere zijde van de **Bakenessergracht** uw weg vervolgt. Neem links het smalle steegje **Groene Buurt**. Aan het einde van de steeg staat aan het **Begijnhof** de